

PRETPOSTAVKA NEVINOSTI OKRIVLJENOG KAO ELEMENT PRAVA NA PRAVIČNO SUĐENJE

Prof. dr Drago Radulović^a

Iako pretpostavka nevinosti svoje korjene nalazi u racionalnom krivičnom postupku starog vijeka, ipak je treba posmatrati kao tekovinu savremenog sistema krivičnog postupka, odnosno francuske buržoaske revolucije i njenog prvog regulisanja u Deklaraciji o pravima čovjeka i građanina iz 1789. godine. Ona je oduvijek bila predmet intersovanja naučne i stručne javnosti, a posljednjih godina postaje jedna od najaktuelnijih tema na zakonodavnom teorijskom i praktičnom planu. Zbog svoje aktuelnosti pretpostavka nevinosti je predmet ovog rada. Pored uvodnih napomena gdje se izlaže o značaju ovog instituta za okrivljenog u radu su obrađena pitanja: određenje pretpostavke nevinosti u međunarodnim pravnim dokumentima i nacionalnom zakonodavstvu, zatim se govori o različitim shvatanjima o pravnoj prirodi i sadržini pretpostavke nevinosti.

Dalje, u nastavku se izlaže o pretpostavci nevinosti kao elementu prava na pravično suđenje koje se temelji na tri osnovna stuba - da se okrivljenom pristupa bez predrasuda i predubjeđenja, da na njemu nije teret dokazivanja i da u slučaju sumnje u pogledu postojanja činjenica sud uvijek odlučuje u korist okrivljenog. Na kraju se govori o poštovanju pretpostavke nevinosti od strane vanprocesnih subjekata, što je od posebne važnosti za masovne medije gdje novinar treba moralno da osuđuje krivično djelo koje postoji na osnovu određenog stepena sumnje, ali ne i čovjeka koji je tek osumnjičen, odnosno okrivljen.

KLJUČNE RIJEČI: pretpostavka nevinosti, okrivljeni, načelo pravičnosti, teret dokazivanja.

^a Redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta Crne Gore. E-mail: dragoradulovic@t-com.me

UVOD

U svakom demokratskom društvu kao najveća vrijednost nalazi se čovjek i njegovo ljudsko dostojanstvo. U svijetlu ove postavke treba posmatrati i položaj okrivljenog u krivičnom postupku jer njegov položaj predstavlja dio opšteg položaja čovjeka i građanina u društvu. Demokratičnost i humanost određenog društva cijeni se, između ostalog, i prema položaju okrivljenog u krivičnom postupku, koji položaj je determinisan njegovim pravima i obavezama, kao i stepenom zaštite njegovih prava i sloboda. Unapređenje položaja okrivljenog u krivičnom postupku rešava se i kroz adekvatnu izgradnju i primjenu instituta pretpostavke nevinosti. Pretpostavka nevinosti je odavno neizostavna garancija promovisana u najvažnijim međunarodnim pravnim dokumentima o ljudskim pravima, a i u svim demokratskim državama postala je predmetom ustavnog i zakonskog regulisanja, odnosno temeljni pravni standard i garancija ljudskih prava i sloboda. Savremena zakonodavstva kao obilježje pojma okrivljenog u krivičnom postupku predviđaju pretpostavku nevinosti okrivljenog kao jedan od uslova ravnopravnosti okrivljenog sa drugom strankom. Malo je pravnih instituta koji, na prvi pogled, izgledaju tako jasni i očevidni, a da su u isto vrijeme toliko različito tumačeni, a u praksi i javnosti uopšte, malo ili nikako uvažavani kao što je institut pretpostavke nevinosti. Neslaganja postoje oko same zakonske formulacije ove ustanove, njene sadržine i pravne prirode, određivanju njenog mjesta u sistemu krivičnopravnih pojmova i slično. Tome je doprinijelo donedavno različito formulisanje pretpostavke nevinosti u domaćim zakonodavnim aktima u odnosu na međunarodne pravne akte koje smo ratifikovali i time preuzeli obavezu da u nacionalno zakonodavstvo ovaj institut ugradimo na odgovarajući način. Naglašavamo donedavno jer smo donošenjem novog krivičnoprocesnog zakonodavstva ne samo prihvatili formalno određenje (pozitivno određenje) pretpostavke nevinosti iz međunarodnih akata nego smo u reglamentaciji ovog instituta otišli i iznad minimuma koji se ovim aktima traži. Prije osvrta na važeća zakonska rješenja ovog instituta bar malu pažnju ovog rada zaslužuje kratak osvrt na istorijat ovog instituta.

FORMULACIJA PRETPOSTAVKE NEVINOSTI U MEĐUNARODNIM PRAVNIM AKTIMA I U NACIONALNOM ZAKONODAVSTVU

Bez obzira što korjene ovog instituta nalazimo u racionalnom krivičnom postupku starog vijeka (Bayer, 1943, str. 32), ipak ovaj institut treba posmatrati kao tekovinu savremenog sistema krivičnog postupka, odnosno francuske buržoaske revolucije i njenog prvog regulisanja u Deklaraciji o pravima čovjeka i građanina od 26.

8. 1789. godine. U članu 9 pomenute Deklaracije propisano je: „Pošto se za svakog čovjeka pretpostavlja da je nevin dok se ne proglasi za krivog, to u slučaju nužnosti njegovog zatvaranja svaka strogost koja nije nužna za obezbeđenje njegove ličnosti mora biti strogo kažnjena po zakonu“. Sličnu formulaciju nalazimo i u članu 11 st. 1 Opšte deklaracije o pravima čovjeka od 10.12. 1948. godine, gdje je istaknuto da „svako ko je optužen za krivično djelo ima pravo da se smatra nevinim dok mu se na osnovu zakona krivica ne dokaže na javnom pretresu na kojem je imao sve garancije potrebne za svoju odbranu“. Skoro identičnu formulaciju pretpostavke nevinosti nalazimo u članu 14 st. 2 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima od 16. 12. 1966. godine gdje je propisano da: „Svako ko je optužen za krivično djelo ima pravo da se smatra nevinim sve dok se njegova krivica na osnovu zakona ne dokaže“.

Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda od 4. 11. 1950. godine, za koju se često kaže da predstavlja najljepši dragulj u „kruni“ Evrope, ovaj institut propisuje u članu 6 st. 2 u smislu da će se „svako ko je optužen za krivično djelo smatrati nevinim sve dok se ne dokaže njegova krivica na osnovu zakona“.

Pretpostavka nevinosti propisana je i u Povelji o osnovnim pravima Evropske unije (čl. 48 st. 1) u smislu „da se svako lice koje je optuženo smatra nevinim dok se ne dokaže njegova krivica na osnovu zakona.“

Zanimljivo je zakonsko formulisanje pretpostavke nevinosti u našem poslijeratnom zakonodavstvu, pa sve do danas imajući u vidu da je naša tadašnja država ratifikovala Univerzalnu deklaraciju, nešto kasnije i Međunarodni pakt i posljednja Jugoslavija Evropsku konvenciju. Tako, naš prvi poslijeratni Zakon o krivičnom postupku iz 1948. godine nije imao izričitu odredbu o ovom institutu, poput Zakonika o sudskom krivičnom postupku Kraljevine Jugoslavije iz 1929. godine, ali to ne znači da ovi zakoni nisu poznavali ovaj institut. Po prvi put se pretpostavka nevinosti propisuje u članu 3 Zakonika o krivičnom postupku iz 1953. godine u smislu „da se lice protiv koga je pokrenut krivični postupak ne smatra krivim sve dok njegova krivična odgovornost za krivično djelo nije utvrđena pravosnažnom presudom“. Izmjenama ovog Zakonika iz 1965. godine mijenja se zakonsko određenje pretpostavke nevinosti na način što se težište sa vinosti prebacuje na krivično djelo i kaže se da „niko ne može biti smatran učiniocem krivičnog djela dok to ne bude utvrđeno pravosnažnom presudom“. Nešto više od deset godina kasnije (1976. godine) donesen je novi Zakon o krivičnom postupku u kojem je ponovno došlo do preformulacije pretpostavke nevinosti u smislu da se težište ponovo prebacuje sa krivičnog djela na krivicu i ističe se da „niko ne može biti smatran krivim za krivično djelo dok to ne bude utvrđeno pravosnažnom presudom“. U obrazloženju pomenute izmjene naglašava se da je pravi smisao pretpostavke nevinosti da niko ne

može biti smatran krivim bez sudske presude, te da je moguće da se utvrdi učinilac krivičnog djela, ali da postoje osnovi koji isključuju njegovu krivicu.¹

Zakonik o krivičnom postupku posljednje Jugoslavije iz 2001. godine u formulaciji pretpostavke nevinosti ostao je pri starom rešenju, tzv. pretpostavci nekrivice, da bi tek izmjenama tog Zakonika od 28. 5. 2004. godine, koji je već tada i formalno postao Zakonik Srbije došlo do preformulacije pretpostavke nevinosti u duhu međunarodnih pravnih akata u smislu da se „svako smatra nevinim sve dok se njegova krivica za krivično djelo ne utvrdi pravosnažnom odlukom suda“.

Zakonik o krivičnom postupku Crne Gore² (u daljem tekstu ZKP) prihvatio je, u skladu sa međunarodnim pravnim aktima, pozitivno određenje pretpostavke nevinosti, pa je u članu 3. st. 1 propisao „da se svako smatra nevinim dok se njegova krivica za krivično djelo ne utvrdi pravosnažnom odlukom suda“. I zakoni o krivičnom postupku bivših jugoslovenskih republika institut pretpostavke nevinosti su formulisali pozitivno, u duhu međunarodnih akata, s tim što je Zakon o kaznenom postupku Republike Hrvatske prihvatio jedno kombinovano rešenje, pa je u članu 3 st. 1 uveo dvostruko određenje pretpostavke nevinosti, pozitivno (svatko je nedužan) i negativno (i nitko ga ne može smatrati krivim za kazneno djelo) (Krapac, 2003, str. 42).

Prije nego što smo nacionalno zakonodavstvo u pogledu formulisanja pretpostavke nevinosti prihvatanjem njenog pozitivnog određenja, usaglasili sa međunarodnim pravnim aktima, bilo je polemike u literaturi po brojnim pitanjima. Tako, neslaganja su bila, počev od toga da li sama formulacija „ne smatra se krivim“ izražava pretpostavku nevinosti? Da pođemo od najradikalnijeg stanovišta po kojem formulacija „ne smatra se krivim“ ne izražava pretpostavku nevinosti, pa se ona čak ne može izvesti ni iz sistema Zakonika, pa ni iz pravnog sistema kao cjeline, a takva prezumpcija ne bi odgovala ni logici, ni stvarnom položaju okrivljenog u krivičnom postupku (Vasiljević, Grubač, 2003, str. 31). Ovdje se dodaje pitanjem kako sa gledišta logike i stvarnog položaja okrivljenog istog smatrati nevinim, a da istovremeno snosi niz trpljenja i ograničenja u krivičnom postupku (pritvor, tjelesni pregled i slično), a i van krivičnog postupka (suspenzija sa vršenja funkcije, gubitak prava iz radnog odnosa) i slično (Knežević, 2015, str. 169; Vasiljević 1981, str. 298). U tom smislu za zaštitu ljudskih prava važno je da se prije donošenja pravosnažne osuđujuće presude okrivljeni ne smatra krivim i nema nikakve stvarne potrebe da se uz to smatra još i nevinim (Grubač, 2004, str. 203). Suprotno ovom stanovištu ističe se da dovođenje okrivljenog u situaciju da se u toku krivičnog postupka podvrgne

¹ Vidi Obrazloženje Nacrta Zakona o krivičnom postupku, Beograd, 1976. godine.

² Službeni list CG, br. 57/09, 49/10, 47/14, 2/15, 58/15 i 28/18.

izvjesnim mjerama ni u kom slučaju ne može da bude argument negacije njegove pretpostavke nevinosti zato što se odnos prava i dužnosti između okrivljenog i države mora posmatrati u vezi sa zajedničkim interesom sadržanom u zakonitom i pravilnom rešenju krivične stvari (Bejatović, 2008, str. 206). Neki autori ne vide razliku između pozitivnog i negativnog formulisanja pretpostavke nevinosti (Zlatarić, 1968, str. 522), dok prema drugima ona nije bila sadržana u članu 3 Zakona, ali se mogla izvesti iz drugih odredbi (Bayer, 1960, str. 183), odnosno ako je zakonodavac imao namjeru (tada) da ozakoni pretpostavku nevinosti on je to trebao da izrazi formulacijom „pretpostavlja se da je nevin“ (Lazin, 1981, str. 314). Negativna formulacija pretpostavke nevinosti po nekima je u skladu sa zadatkom krivičnog postupka i prilagođena je njegovoj dinamici, kao i dinamici pojedinih krivičnoprocesnih pojmova (Simić – Jekić, 1977, str. 25).

Nakon ovog kratkog prezentiranja različitih stavova po pitanju zakonske formulacije pretpostavke nevinosti, postavlja se pitanje da li ima razlike između pozitivnog i negativnog određenja pretpostavke nevinosti. Razlike bi postojale u slučaju ako bi pozitivno određenje pretpostavke nevinosti proizvelo više prava, odnosno povoljniju poziciju okrivljenog u krivičnom postupku nego što to čini negativno određenje pretpostavke nevinosti. Vidjeli smo naprijed mišljenje da se pretpostavka nevinosti ne može izvesti iz odredbe „ne smatra se krivim“, gdje se riječ „nevinost“ i ne pominje, ali se pri tome previđa da u jezičkom smislu riječi „vinost“ i „krivica“ imaju isto značenje. Isto tako isto značenje imaju i njihovi opoziti – „nevinost“ i „nekrivica“, s tim da je u uobičajenom govoru riječ „nevinost“ prilično uobičajena, za razliku od riječi „nekrivica“ koja se praktično i ne upotrebljava, iako je riječ „krivica“ jasnog značenja i ima široku jezičku i pravnu upotrebu (Škulić, 2017, str. 310). Dakle, nesporno da termini „ne smatra se krivim“ i „smatra se nevinim“ imaju isto značenje, ali je pozitivno određenje pretpostavke nevinosti jasnije i ima nešto pozitivniju simboličku konotaciju i psihološko značenje za okrivljenog (Škulić, 2009, str. 71; Beljanski, 1994, str. 7).

Dakle, u krivičnoprocesnom smislu obje prezumcije – nevinosti i nekrivice u biti imaju isti cilj i iste pravne posljedice: da se do donošenja pravosnažne odluke suda okrivljeni ne tretira kao krivac, da na njemu nije teret dokaza, te da sud donosi oslobađajuću presudu ne samo kad utvrdi da je okrivljeni nevin, nego i u slučaju kad se ne dokaže da je kriv. Prema tome izmjenom zakonske formulacije pretpostavke nevinosti u novom procesnom zakonodavstvu prihvatanjem njenog pozitivnog određenja iz međunarodnih pravnih akata u tom dijelu ništa se nije izmijenilo. Od ovog mnogo je važnije ono što je predviđeno u članu 3 st. 2 ZKP kojim se obavezuju neki vanprocesni subjekti na poštovanje pretpostavke nevinosti čime se otišlo i korak dalje od zahtjeva međunarodnih akata.

PRAVNA PRIRODA I SADRŽINA PRETPOSTAVKE NEVINOSTI

U teoriji postaje različita mišljenja o pravnoj prirodi i sadržini pretpostavke nevinosti, što je, jednim dijelom, i posljedica različitog zakonskog određenja ovog instituta. Pošto sadržina pretpostavke nevinosti determiniše njenu pravnu prirodu, onda je možda u naslovu dovoljno bilo istaći problem pravne prirode pretpostavke nevinosti, ali to nije od posebne važnosti.

Imamo shvatanje koje pretpostavku nevinosti svrstava u osnovna načela krivičnog postupka (Cvijović, Popović, 1977, str. 2; Čejović, 1968, str. 30) odnosno osnovno načelo koje reguliše položaj okrivljenog (Lazin, 1981, str. 324). Slično ovom je shvatanje pretpostavke nevinosti kao načela krivičnog procesnog prava koje se sastoji iz dva elementa: iz obaveze države na kojoj je teret dokazivanja krivice, te da se krivica okrivljenog za krivično djelo dokaže sa stepenom izvjesnosti (Bugarski, 2017, str. 54). Ovome se dodaje da pretpostavka nevinosti treba spriječiti stigmatizaciju lica protiv koga se vodi krivični postupak do donošenja pravosnažne presude, te da obezbijedi nepristrasnost suda koji presuđuje u konkretnoj krivičnoj stvari (Bugarski, 2017, str. 54).

Imamo shvatanje da pretpostavka nevinosti ima dvostruku pravnu prirodu – jedno je od osnovnih procesnih prava i načelo krivičnog procesnog prava (Nenadić, 2021, str. 38). Iako se odredba o pretpostavci nevinosti nalazi u poglavlju ZKP koje nosi naslov „osnovna pravila“ na osnovu čega bi se mogao izvući zaključak o ovakvoj pravnoj prirodi ovog instituta, ovakvo shvatanje je upitno. Bez obzira kako pojmovno odrediti krivičnoprocesno načelo (o čemu takođe postoje različita stajališta), pretpostavka nevinosti ne može dobiti takav atribut jer protivrečnost koju sadrži u sebi, a to je mogućnost utvrđivanja suprotnog (što najčešće i biva) od onoga što ono predviđa, sprečava ovu pretpostavku da se uvrsti u osnovna načela krivičnog postupka (Simić-Jekić, 1977, str. 19). Premda krivičnoprocesna načela u određenim slučajevima trpe određena ograničenja, odnosno izuzetke, ona se, za razliku od pretpostavke nevinosti, nikad ne mogu opovrgnuti, a još manje preobratiti u svoju suprotnost. Za povrede nekih načela ZKP je predvidio i odgovarajuće posljedice, a nekima dao i značaj bitnih povreda krivičnog postupka. To što se pretpostavka nevinosti ne može identifikovati kao krivičnoprocesno načelo, ne znači da ona nema veze sa osnovnim načelima, naprimjer sa načelom optužbe kada počinje da se primjenjuje, odnosno sa principom istine kod konačnog rešenja krivične stvari.

Ima shvatanja da je pretpostavka nevinosti po svojoj pravnoj prirodi jedno od klasičnih prava okrivljenog (Petrić, 1961, str. 11). Ni ovo shvatanje se ne može prihvatiti iz jednostavnog razloga što, za razliku od drugih prava kojih se okrivljeni

može odreći ili ne koristiti, pretpostavka nevinosti djeluje mimo volje okrivljenog. Ona djeluje i onda kada okrivljeni priznajući izvršenje krivičnog djela identifikuje sebe sa učiniocem (krivcem) i time postigne upravo ono što pretpostavka nevinosti eliminiše (Jekić, Danić, 2004, str. 123). Od ranije citiranih međunarodnih akata u nekim se navodi da okrivljeni „ima pravo da se smatra nevinim“ (Opšta deklaracija o pravima čovjeka, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima), a u drugim se navodi da se „okrivljeni smatra nevinim“ (Deklaracija o pravima čovjeka i građanina, Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, Povelja o osnovnim pravima EU). Naše Zakonodavstvo koje je rađeno najviše u saglasju sa Evropskom konvencijom i u Ustavu i u ZKP prihvatilo je formulaciju „Smatra se nevinim“, a ne formulaciju „ima pravo da se smatra nevinim“. Kao jedini izuzetak kad za okrivljenog postoji mogućnost da slobodno „raspoláže“ pretpostavkom nevinosti, po nekim autorima, je slučaj kada okrivljeni zahtijeva da se uputi u ustanovu za izdržavanje kazne i prije pravosnažnosti presude (Lazin, 1981, str. 324).

U literaturi nalazimo i shvatanje da je pretpostavka nevinosti procesna garancija koja štiti okrivljenog od predrasuda i predubjeđenja (Đurđić, 2014, str. 192), uputstvo za postupanje sa okrivljenim kao da je nevin (Vodinić, 1980, str. 66), i da se organima krivičnog postupka koji su ponekad skloni da to zaborave skrene pažnja da čovjek koji je pred njima još nije kriv i kao takvog ga moraju tretirati (Vasiljević, 1981, str. 282). Ona je, ističe se u literaturi, garancija humanog postupka (Dimitrijević, 1986, str. 131) i otklanja svaku predrasudu i doprinosi ravnopravnosti okrivljenog sa tužiocem i stvara mu prostor za slobodno kretanje u prostoru (Simić-Jekić, 1977, str. 38).

Pretpostavka nevinosti, u određenom smislu, jeste jedna vrsta upozorenja (ali ne i jedina) organima krivičnog postupka na koji način da se ponašaju prema okrivljenom, pogotovo kad je riječ o odgovarajućim mjerama, naročito mjerama procesne prinude, ali iz tog ne proizilazi da je ona po svojoj pravnoj prirodi jedna vrsta upozorenja, jer pravnu prirodu determiniše njena sadržina, a ona je drugačija. Dakle, naprijed pominjana uputstva, odnosno upozorenja predstavljaju posljedicu pretpostavke nevinosti.

Ima i onih koji pretpostavku nevinosti tretiraju kao radnu hipotezu pomoću koje u toku dokazivanja određujemo teret dokaza (Bayer, 1978, str. 31). Međutim, stvar stoji obrnuto, radna hipoteza u krivičnom postupku je optužba, a pretpostavka nevinosti je antiteza, a teret dokazivanja koji leži na onome koji tvrdi suprotno, nije sastavni dio pretpostavke nevinosti (Zindović, 2004, str. 330). Oslobođenje okrivljenog od tereta pružanja dokaza samo je primjena opštih pravila o pravnim pretpostavkama, a procesno dejstvo pretpostavke nevinosti sastoji se u otklanjanju

apriorne krivice okrivljenog. U sadržinskom smislu ona se ne mijenja u toku krivičnog postupka sve do momenta pravosnažnosti sudske odluke. Ona djeluje sve dok okrivljeni ima svojstvo osumnjičenog, okrivljenog i optuženog, odnosno sve dok ne bude oborena ne samo odlukom o krivici sadržanoj u osuđujućoj presudi, nego i u slučaju kada se u formalnoj sudskoj odluci krivica i ne ističe (naprimjer rešenje o sudskoj opomeni).

Činjenica da u istoj krivičnoj stvari imamo pretpostavku nevinosti na jednoj strani, a istovremeno određeni stepen sumnje (vjerovatnoće) da je neko lice učinilo krivično djelo, na drugoj strani, povlači pitanje da li smo suočeni sa očitom protivrečnošću. I po ovom pitanju u teoriji su prisutna različita stanovišta. Po jednima ovdje se radi o dvije nepomirljive i protivrečne vjerovatnosti od samog početka i u toku trajanja krivičnog postupka sve dok se po okončanju jedna od te dvije vjerovatnosti ne promoviše u izvjesnost (Stanković, 1990, str. 28). Na drugoj strani imamo suprotno mišljenje koje negira postojanje protivrečnosti u konkretnom slučaju, jer pretpostavka nevinosti govori da će ono što ona predstavlja ostati istina ako se do kraja postupka ne dokaže suprotno. U postupku dokazivanja ona unosi red koji je nužan kako bi se spriječila tiranija državnih tijela (Bayer, 1960, str. 188), pri čemu se ništa ne tvrdi nego samo presumira, kao što ni vjerovatnoća da je okrivljeni kriv još ništa ne utvrđuje do okončanja krivičnog postupka jer vjerovatnost nije i istinitost. Dakle, u krivičnom postupku apriori ništa nije riješeno unaprijed, već to biva aposteriori kad je sve rasvijetljeno o krivičnom djelu i učiniocu. Neki autori su pretpostavku nevinosti ugradili u pojam okrivljenog kao jedno od njegovih osnovnih obilježja pored njegovog duševnog zdravlja i prava na odbranu (Dimitrijević, 1986, str. 132; Bejatović, 2008, str. 205).

Ovakav pristup nije samo od značaja za glorifikovanje pretpostavke nevinosti, nego i u tome što određuje i njenu ulogu u realizaciji krivičnoprocesnog odnosa između tužioca i okrivljenog, odnosno suda i okrivljenog i doprinosi objektivizaciji pomenutog odnosa.

PRETPOSTAVKA NEVINOSTI I PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Načelo istine je dugo vremena važilo kao vrhovno načelo krivičnog postupka. Međutim, u savremenom pravu kontinentalnom, a pogotovo anglosaksonskom (a saglasno članu 6 Evropske konvencije) načelo istine sve više ustupa mjesto načelu pravičnosti krivičnog postupka koje se u teoriji sve više smatra vrhovnim, „stožernim“ načelom krivičnog procesnog prava (Matovski, 2003, str. 98), u čijoj je biti postupanje prema pojedincu u skladu sa autoritativnim pravnim standardima koje udovoljava normativnim očekivanjima (Đurđić, 2006, str. 68). Status suštinskog

načela krivičnog postupka ovo načelo je, kako se ističe u literaturi, dobilo iz dva osnovna razloga: Na jednoj strani ono skladno uobličava dejstvo svih drugih načela krivičnog postupka u funkciji pravičnog rešenja krivične stvari, a na drugoj strani ovo načelo ima i veoma izražen etički karakter, jer je za savremene procedure svojstveno nastojanje da se u njegovim okvirima ostvari ne samo osnovni pravni već i važni etički imperativ (Škulić, 2012, str. 81). To dalje znači da optužba i odbrana, u osnovi, treba da imaju jednak krivičnoprocesni položaj. Ili jednostavno rečeno pravični postupak bi bio postupak koji pronalazi ravnotežu između potrebe za zaštitom društva od kriminaliteta s jedne strane i potrebe zaštite ljudskih prava i sloboda sa druge strane.

Pravičnost krivičnog postupka nije vezana samo za njegov ishod (kako će se on okončati), nego i za konstrukciju postupka koja procesnim subjektima, prvenstveno strankama, mora osigurati jednake mogućnosti uticaja na ishod postupka. Načelo pravičnosti krivičnog postupka obavezuje i zakonodavca i sud, odnosno one koji primjenjuju zakon. Zakonodavca obavezuje na tzv. „samoograničenje“, tj. da donoseći krivičnoprocesne zakone dovede u ravnotežu pravo kažnjavanja sa slobodama i pravima građana, a sud, odnosno državne organe da primjenom tog zakona ne poremete tu ravnotežu. Značaj prava na pravično suđenje sastoji se u tome što je u savremeni krivični postupak unesen jedan opšti međunarodni pravni standard koji obavezuje nacionalnog zakonodavca i predstavlja model „idealnog“ krivičnog pravosuđa (Grubač, 2007, str. 7).

Pravo na pravično suđenje izričito je propisano odredbama člana 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama shodno kojima svako ima pravo na pravično suđenje i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim zakonom ustanovljenim sudom. Nadalje svako ko je optužen za krivično djelo ima sledeća minimalna prava:

- da odmah, na jeziku koji razumije, bude podrobno obaviješten o prirodi i razlogu optužbe protiv njega,
- da mu se osiguraju vrijeme i uslovi neophodni za pripremanje odbrane,
- da se brani sam ili uz pomoć branioca koga sam izabere ili da, ukoliko ne raspolaže sredstvima da plati branioca, da ga dobije besplatno, kada to nalažu interesi pravde,
- da sam ispituje ili zahtijeva ispitivanje svjedoka optužbe i da se prisustvo i saslušanje svjedoka odbrane odobri pod uslovima koji važe i za svjedoka optužbe,
- da koristi besplatnu pomoć tumača ukoliko ne razumije ili ne govori jezik koji se koristi u sudu.

U pojam pravičnog suđenja sem ovih navedenih u članu 6 Konvencije spadaju i druga prava koja su svrstana u druge odredbe Konvencije ili Protokola uz Konvenciju kao naprimjer pravo na pravni lijek, pravo da ne bude suđen dva puta u istoj krivičnoj stvari (ne bis in idem) i slično. Koliki je značaj načela pravičnosti potvrđuje činjenica da je ono našlo mjesta i u ustavima savremenih država. Imajući u vidu odredbe pomenutih međunarodnih pravnih akata kao i nacionalnih konstitucija mogli bismo konstatovati da načelo pravičnog krivičnog postupka u krivičnim stvarima znači:

- zabranu diskriminacije odnosno razlikovanja između stranaka u krivičnom postupku koja bi umanjivala ili ograničavala njihova prava bez opravdanja u razlikama između njihovog procesnog položaja,
- da se utvrđivanje krivice učinioa krivičnog djela i eventualne kazne mora sprovesti prema autoritativnim pravnim standardima,
- da se krivični postupak mora voditi pred državnim organom sa prerogativima samostalne i nezavisne sudske vlasti,
- da se okrivljenom u potpunosti mora omogućiti odbrana otklanjanjem (kompensacijom) nejednakosti između njega i državne represivne vlasti (Krapac, 2000, str. 85).

Povreda prava na pravično suđenje često je predmet rasprave pred Evropskim sudom za ljudska prava. Praksa ovog suda izdiferencirala je dvije grupe kriterijuma na osnovu kojih se cijeni pravičnost krivičnog postupka – opšte koji važe za stranke u krivičnom postupku i posebne koje se odnose na okrivljenog u krivičnom postupku. Opšti su: a) pravo stranaka da prisustvuju preduzimanju krivičnoprocesnih radnji, b) pravo stranke da u postupku preduzima sve radnje koje može preduzeti njen protivnik, tzv. „jednakost oružja“, c) sudske odluke se ne smiju temeljiti na nezakonitim dokazima i d) sudske odluke moraju biti obrazložene (Đurđić, 2006:70). Obrazloženje sudskih odluka kao kriterijum za ocjenu pravičnosti postupka je višestruko značajna – kroz njega se odslikava kvalitet odluke i stvara informaciona osnova za opredeljenje stranaka da li će i u kom pravcu napadati odluku.

Posebni elementi pojma pravičnog postupka koje traži praksa Evropskog suda vezani su za okrivljenog, a odnose se na:

- a) pretpostavku nevinosti koja se opet temelji na tri pravila: postupanje bez predrasuda i predubjeđenja, teret dokazivanja nije na okrivljenom i u dvojbenim situacijama (u slučaju sumnje) postupiti uvijek u korist okrivljenog (in dubio pro reo).
- b) posebna jemstva odbrane okrivljenog.

Elementi prava na pravično suđenje propisani u članu 6 Evropske konvencije, uglavnom, su prisutni i u našem Ustavu i u ZKP. Tako je u članu 32 Ustava propisano da svako ima pravo na pravično i javno suđenje u razumnom roku pred nezavisnim, nepristrasnim i zakonom ustanovljenim sudom. Nadalje, u članu 35 Ustava propisano je da se svako smatra nevinim dok se njegova krivica ne utvrdi pravosnažnom odlukom suda. Još se dodaje da okrivljeni nije obavezan da dokazuje svoju nevinost, zatim da sumnju u pogledu krivice sud je obavezan da tumači u korist okrivljenog.

Što se tiče ZKP on već u članu 1 formalno propisuje pravično vođenje krivičnog postupka, kao jedan od deklariranih ciljeva, tako što se utvrđuje da taj Zakonik sadrži pravila čiji je cilj da se omogući pravično vođenje krivičnog postupka i da niko nevin ne bude osuđen, a da se učiniocu krivičnog djela izrekne krivična sankcija pod uslovima propisanim Krivičnim zakonikom i na osnovu zakonito sprovedenog postupka. Ovdje se radi o normi koja ima izrazito deklarativan značaj. Ovu deklarativnu normu o pravičnosti krivičnog postupka dopunjuje odredba člana 16 ZKP koja je imenovana kao načelo istine i pravičnosti, kojom je u ZKP zadržano načelo istine kao vrhovno načelo, ali mu je dodato i načelo pravičnosti koje po važnosti ne izostaje iza načela istine. Tako se u pomenutom članu navodi da su sud, državni tužilac i drugi državni organi dužni da istinito i potpuno utvrde činjenice koje su od važnosti za donošenje zakonite i pravične odluke, kao i da sa jednakom pažnjom ispituju i utvrde činjenice koje terete okrivljenog i one koje mu idu u korist. Uz to sud je dužan da strankama i braniocu obezbijedi jednake uslove u pogledu predlaganja dokaza i pristupa dokazima i njihovom izvođenju (jednakost oružja). Govoreći naprijed o pretpostavci nevinosti kao posebnom elementu načela pravičnosti krivičnog postupka naveli smo i na kojim stubovima ono počiva. O jednom od tih „da se okrivljenom ne prilazi sa predrasudama i predubjeđenjima“ govorili smo u okviru naslova o pravnoj prirodi pretpostavke nevinosti, pa ćemo se u nastavku ukratko osvrnuti na druga dva pomenuta stuba. Tako se kaže da na okrivljenom nije teret dokazivanja, a i Ustav kaže da okrivljeni nije obavezan da dokazuje svoju nevinost. Odmah treba naglasiti da savremeno zakonodavstvo, uključujući i naše, nema izričitih zakonskih odredbi o problemu tereta pružanja dokaza i kako je taj teret podijeljen između krivičnoprocesnih subjekata. Međutim, posrednim putem, iz više odredbi ZKP, kao i na osnovu određenih principa može se zaključiti kako je teret pružanja dokaza u krivičnom postupku raspoređen između krivičnoprocesnih subjekata. Za jedne krivičnoprocesne subjekte teret pružanja dokaza je i pravo i dužnost, dok je za druge samo pravo. U ovoj prvoj grupaciji subjekata nalazi se državni tužilac koji ima i pravo i dužnost da predlaže izvođenje dokaza u cilju realizacije svoje osnovne funkcije, a predloge u tom pravcu iznosi u svojim aktima (opružnim aktima), a i kasnije u toku trajanja postupka u formi posebnih pismenih podnesa-

ka ili usmeno na glavnom pretresu. Pri tome njega obavezuje naprijed pomenuto načelo istine, da sa jednakom pažnjom utvrđuje sve činjenice kako one koje terete okrivljenog, tako i onog koje idu u njegovu korist. Međutim, veliko je pitanje da li će se u praksi državni tužilac ponašati u skladu sa ovim principom.

Problem pružanja dokaza od strane okrivljenog riješen je drugačije nego kod tužioca. Naime, iznoseći svoju odbranu okrivljeni ima pravo, a i ne i dužnost da iznosi i predlaže dokaze u svoju korist, što znači da od njegove volje zavisi da li će predlagati dokaze ili ne. Na sudu je dužnost da okrivljenog upozori da sve što izjavi može da bude upotrebjeno kao dokaz protiv njega (čl. 12 ZKP) i ništa više kako ne bi doveo u pitanje pravo okrivljenog da slobodno vrši svoju odbranu. Dok smo u našem Krivičnom zakoniku imali krivično djelo klevete, onda je okrivljeni bio dužan da dokaže istinitost onoga što je iznosio i prenosio, da ne bi bio osuđen za krivično djelo klevete. Ratio legis ovakvog rešenja temelji se na dva osnovna razloga: a) to nalažu razlozi logike jer je teško dokazivanje negativnih činjenica, pa se teret dokazivanja prebacuje na onog koji tvrdi da te činjenice postoje i b) razlozi elementarne pravičnosti nalažu da nijedan građanin nije dužan da dokazuje nepostojanje činjenica koje povređuju njegovu čast i ugled jer je se pretpostavlja da je svaki čovjek častan i ugledan, a ako neko za određeno lice tvrdi suprotno, onda taj koji tvrdi mora i da dokaže istinitost svoje tvrdnje (Škulić, Bugarski, 2015, str. 250). U našem krivičnom postupku sudu pripada glavna uloga u postupku dokazivanja pa on, shodno svojoj poziciji u krivičnom postupku ima i pravo i dužnost da pruža dokaze. To proizilazi iz dva značajna načela krivičnog postupka, a to su načelo istine i načelo aktivnosti suda. On odlučuje o tome koje su činjenice i dokazi od važnosti za iznalaženje istine, pa prema tome njegovo je pravo da bez obzira na zahtjev stranaka pristupi njihovom razmatranju. To njegovo pravo uključuje u sebe i dužnost da se stara o tome da ni jedna činjenica koja bi mogla da bude značajna za rasvjetljenje i rešenje krivične stvari ne ostane van njegovog razmatranja.

U uskoj vezi sa pretpostavkom nevinosti jeste i pravilo „u sumnji u korist okrivljenog“ poznato kao pravilo *in dubio pro reo*. Ovo načelo spada u najvažnija načela krivičnog postupka i odnosi se na način odlučivanja suda u situaciji kada nije stekao uvjerenje da stanje stvari može ishodovati osuđujućom odlukom. Problem nastaje u situacijama u kojima uz sva nastojanja sud nije mogao sa sigurnošću da utvrdi da li postoji ili ne postoji određena činjenica pa je u tom pogledu ostala tzv. dvojbena situacija. Kako postupiti u takvim situacijama? Za postupanje u takvim situacijama prvo je sudska praksa, a potom i pravna teorija ustanovila pravilo *in dubio pro reo* kao jednu od pogodnosti iz korpusa „pogodnosti odbrane“ (Lazin, 1985, str. 32).

Naše zakonodavstvo, kao ni uporedna zakonodavstva, sve do donošenja ZKP 2003. godine, nije izričito predviđalo ovo pravilo, ali se ono izvodilo, kad je riječ o presuđenju, iz nekih odredbi ZKP. Tako je propisano da će sud izreći presudu kojom se okrivljeni oslobađa od optužbe ako nije dokazano da je optuženi učinio djelo za koje je optužen. Dakle, ovdje se radi o jednoj dvojbenoj situaciji kada sud u momentu donošenja presude nije sa sigurnošću utvrdio činjenično stanje koje bi ishodovalo osuđujućom presudom, pa shodno pomenutom pravilu sud donosi oslobađajuću presudu. Pri tome nije bitno da li do dvojbenosti situacije dolazi zbog činjenice koja čini element bića krivičnog djela, ili činjenice koja čini uslov krivice ili činjenice koja isključuje protivpravnost ili krivicu. Bitno je da nije dokazano da je optuženi učinio krivično djelo za koje se optužuje i to ne samo u slučaju kada je sa sigurnošću utvrđeno da nije učinio krivično djelo, nego i kada je situacija dvojbeni.

Zakonodavac je u ozakonjenju načela *in dubio pro reo* kasnio u odnosu na praksu i pravnu teoriju, tako da je ovo načelo prvi put uvedeno ZKP-om iz 2003. godine. Ako se, pak vratimo u istoriju prava u Crnoj Gori možemo zapaziti da je ovo načelo bilo prisutno u našem najznačajnijem pravnom spomeniku u građanskim stvarima u Opštem imovinskom zakoniku za Knjaževinu Crnu Goru iz 1888. godine, gdje je u članu 1027 propisano „kad je o količini duga neotklonjive dvojbe, uzimlje se ono što je lakše za dužnika“. Da se vratimo ZKP-u iz 2003. godine gdje je u članu 3 st. 3 bilo propisano da „sumnja o postojanju činjenice koja čini obilježje krivičnog djela ili od koje zavisi primjena neke odredbe krivičnog zakonodavstva, sud rešava na način koji je povoljniji za okrivljenog“. Iz ove formulacije vidljivo je da se ovo načelo odnosi samo na odredbe materijalnog krivičnog prava. Na ovom fanu je i Ustav koji u članu 35 st. 3 propisuje da sumnju u pogledu krivice sud je obavezen da tumači u korist okrivljenog. Ovo ustavno određenje je uže i od zakonskog jer ovo pravilo veže samo za slučaj dvojbenosti u pogledu krivice, a ne i za druge elemente bića krivičnog djela, previđajući da je po novoj definiciji pojma krivičnog djela krivica samo jedan od elemenata bića krivičnog djela.

Novim ZKP-om ovo načelo je preformulisano i njegovo dejstvo je prošireno i u odnosu na materijalno krivično pravo, a uključeno je i krivično procesno pravo. U tom smislu u članu 3 st. 3 je propisano „Ako i nakon pribavljanja svih raspoloživih dokaza i njihovog izvođenja u krivičnom postupku, ostane samo sumnja u odnosu na postojanje nekog bitnog obilježja krivičnog djela ili u pogledu činjenica od kojih zavisi primjena neke odredbe krivičnog zakonika ili Zakonika o krivičnom postupku, sud će donijeti odluku koja je povoljnija za okrivljenog.

Ovo pravilo treba primjenjivati prilikom utvrđivanja svih činjenica, kako onih koje idu na štetu okrivljenog, tako i onih koje idu u njegovu korist. Znači, ako se

činjenica koja ide na štetu okrivljenog ne dokaže sa izvjesnošću, uzeće se kao da ne postoji. Suprotno, ako se pojavi sumnja u postojanje činjenica koje idu u prilog okrivljenom, a ta se sumnja ne može sa sigurnošću isključiti, treba smatrati da one postoje. Treba ipak napomenuti da ne bi bilo prihvatljivo pozivanje na pravilo in dubio pro reo kao na liniju manjeg otpora i bježati od teškoća u dokazivanju, nego istrajati na glavnom opredeljenju ZKP vezanom za činjenice u krivičnom postupku, ili su dokazane ili nisu dokazane.

I u Ustavu i u ZKP ovo načelo je definisano tako da obavezuje sud prilikom postupanja u dvojbenim situacijama. Ako se usko, jezički prilazi tumačenju ovih odredbi, onda bi značilo da ovo načelo ne obavezuje druge državne organe kao subjekte krivičnog postupka. Međutim povezivanjem ovog načela sa načelom istine gdje se u članu 16 st. 1 ZKP kaže „Sud, državni tužilac i drugi državni organi koji učestvuju u krivičnom postupku dužni su da istinito i potpuno utvrde činjenice koje su od važnosti za donošenje zakonite i pravične odluke, kao i da sa jednakom pažnjom ispituju i utvrde činjenice koje terete okrivljenog i one koje mu idu u korist, moglo bi se zaključiti da se primjena ovog načela može proširiti i na druge subjekte. U tom smislu u literaturi se ističe da se ovo načelo može primijeniti i na druge državne organe nesudskog karaktera pogotovo na državnog tužioca jer on u nekim situacijama određuje određene mjere koje imaju karakter svojevrsnih „parasankcija“ – odloženo gonjenje, oprostaj od krivičnog gonjenja i slično (Škulić, 2009, str. 74).

Veza pretpostavke nevinosti i načela in dubio pro reo ogleda se u tome što se okrivljeni smatra nevinim sve dok se suprotno ne utvrdi pravosnažnom sudskom odlukom, ali ako sud ostane u dilemi u pogledu dokazanosti krivice okrivljenog oslobodiće ga optužbe, pa tako okrivljeni ostaje nevin, jer se na njega i inače odnosila pretpostavka nevinosti.

PRETPOSTAVKA NEVINOSTI I PONAŠANJE NESUDSKIH SUBJEKATA

Bez obzira na različita stanovišta o pravnoj prirodi pretpostavke nevinosti, u svakom slučaju prevladavaju mišljenja o postojanju pretpostavke nevinosti okrivljenog u krivičnom postupku i kao institut ona znatno utiče na njegov položaj u krivičnom postupku. Drugo je pitanje kako to sve izgleda u praksi jer i najbolji procesnopravni institut moguće je spektakularno zaobilaziti ili umanjiti njegovo procesno dejstvo. Svjedoci smo da u ranijim vremenima, a i danas, ova pretpostavka nije uvažavana u mnogim procesima u kojima je istina apriori „bila saznata“, a okrivljeni već unaprijed bio osuđen. U svakom slučaju za funkcionisanje ovog instituta potrebna je i odgovarajuća društvena klima i poštovanje vladavine prava, a ne ideologija i monolitne politike. Imajući, između ostalog, u vidu društvenu klimu naše procesno zako-

nodavstvo pošlo je i korak dalje u ozakonjenju pretpostavke nevinosti obavezujući druge, nesudske organe i subjekte da je poštuju i na taj način doprinesu „pravičnom suđenju“. Tako je u članu 3 st. 2 ZKP propisano da su državni organi, mediji, udruženja građana, javne ličnosti i druga lica dužni da se pridržavaju pravila iz stava 1 ZKP (da se svako smatra nevinim dok se njegova krivica za krivično djelo ne utvrdi pravosnažnom odlukom suda), da svojim javnim izjavama o krivičnom postupku koji je u toku ne vrijeđaju druga pravila postupka, prava okrivljenog i oštećenog i načelo sudske nezavisnosti. Upravo subjekti navedeni u ovoj zakonskoj odredbi su ti koji urušavaju pretpostavku nevinosti svojim ishitrenim, nekad i tendencioznim izjavama o procesuiranim, pa i u neprocesuiranim predmetima i na taj način vrše uticaj na sud. Time, skoro da se može reći, da paralelno teku dva procesa – sudski i novinarski, a u velikom broju slučajeva novinarski proces se brže okončava i u njemu su osumnjičena lica već oglašena krivim prije sudske odluke, a često ove „novinarske presude“ imaju dalekosežne posljedice po okrivljenog od svake krivične presude (Kiurski, 2001, str. 310).

Evropska konvencija u članu 9 st. 1 garantuje slobodu misli, a u članu 10 st. 1 slobodu izražavanja, a na drugoj strani u članu 8 st. 1 svakom garantuje poštovanje privatnog i porodičnog života, doma i prepiske, pa se može postaviti pitanje kako pomiriti ova prva dva prava sa ovim drugim i pretpostavkom nevinosti. Nesporno je da ne treba, u principu, ograničavati iznošenje mišljenja, ali ne bi bilo dozvoljeno i urušavalo bi pretpostavku nevinosti tendenciozno i namjerno stvaranje predrasuda o krivici u javnosti. Ipak, unošenje ove odredbe o pretpostavci nevinosti malo je ili nimalo izmijenila faktičku situaciju u ponašanju ovih drugih nesudskih subjekata obzirom da nije propisana sankcija za kršenje ovih pravila. Evropski sud za ljudska prava u seriji svojih odluka izjašnjavao se u odnosu na to da li postoji povreda prava okrivljenog na pretpostavku nevinosti (šire o tome Škulić, 2017, str. 319-326; Bugarski, 2017, str. 62-68).

Na kraju ako bismo jednom rečenicom, a sumirajući ono što smo u ovom radu istakli, odgovorili na pitanje da li odredbe našeg zakonodavstva kojima je regulisan institut pretpostavke nevinosti okrivljenog u krivičnom postupku odgovaraju standardima Evropske unije i Savjeta Evrope onda bi odgovor bio u normativnom pogledu da, u stvarnosti ima dosta problema.

LITERATURA

- Bayer, V. (1943) *Kazneno procesno pravo*. Zagreb: Poviestni razvoj.
- Bayer, V. (1960) Pretpostavka okrivljenikove nevinosti u jugoslovenskom krivičnom postupku. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 10(3-4), 183-195.
- Bayer, V. (1978) *Jugoslovensko krivično procesno pravo, drugo izdanje*. Zagreb: Informator.
- Bejatović, S. (2008) *Krivično procesno pravo*. Beograd: Službeni glasnik.
- Beljanski, S. (1994) Pretpostavka nevinosti – aksiomatsko i kritičko značenje. *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 66(1-2), 3-11.
<https://org.rs/10.5937/gakv9401003B>
- Bugarski, T. (2017) Pretpostavka nevinosti, sadržina, obim i dejstvo u krivičnom postupku. *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 55(1), 51-73.
- Cvijović, O. i Popović, D. (1977) *Zakon o krivičnom postupku*. Beograd: Privredna štampa.
- Čejović, B. (1968) Pretpostavka nevinosti u krivičnom postupku. *Pravni život*, 4-5, 28-41.
- Dimitrijević, D. (1986) *Krivično procesno pravo*, Beograd: Savremena administracija.
- Đurđić, V. (2006) Načelo pravičnog postupka. *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 44(3), 67-94.
- Đurđić, V. (2014) *Krivično procesno pravo*. Niš: Pravni fakultet Univerziteta u Nišu.
- Grubač, M. (2004) *Krivično procesno pravo – uvod i opšti deo*. Beograd: Službeni glasnik.
- Grubač, M. (2007) Presumpcija nevinosti kao element prava na pravično suđenje u odlukama Evropskog suda za ljudska prava. *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 45(1), 3-39.
- Jekić, Z. i Danić, R. (2004) *Krivično procesno pravo*. Beograd: D.T.A. Trade.
- Kiurski, J. (2001) Mediji i pretpostavka nevinosti, *Pravni život* br. 9.

- Knežević, S. (2015) *Krivično procesno pravo, Opšti deo*. Niš: Pravni fakultet Univerziteta u Nišu.
- Krapac, D. (2003) *Zakon o kaznenom postupku*. Zagreb: Narodne novine.
- Krapac, D. (2000) *Kazneno procesno pravo*. Zagreb: Narodne novine.
- Lazin, Đ. (1981) Sadržina i pravna priroda pretpostavke nevinosti. *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 29(5-6), 311-326.
- Lazin, Đ. (1985) *In dubio pro reo*. Beograd: Naučna knjiga.
- Matovski, N.(2003) *Kazneno procesno pravo, Opšti del*. Skoplje: Praven fakultet Justinijan Prvi.
- Nenadić, S. (2021) Pretpostavka nevinosti u pravu Evropske unije – korak naprijed, dva koraka nazad. *Crimen*, 12(1), 38-52.
<https://doi.org/10.5937/crimen2101038N>
- Petrić, B. (1961) O ispitu okrivljenog. *Pravni život*, 10(3), 11.
- Simić-Jekić, Z. (1977) Pretpostavka nevinosti u Zakonu o krivičnom postupku od 24. decembra 1976. godine. *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, 15(4), 17-38.
- Stanković, D. (1990) Smisao i domašaj pretpostavke nevinosti okrivljenog u savremenom jugoslovenskom krivičnom postupku. *Glasnik advokatske komore Vojvodine*, 62(7-8), 22-31. <https://doi.org/10.5937/gakv9007022S>
- Škulić, M. i Bugarski, T. (2015) *Krivično procesno pravo*. Novi Sad: Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu.
- Škulić, M. (2012) *Krivično procesno pravo*. Podgorica: CID.
- Škulić, M. (2009) *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*. Podgorica.
- Škulić, M. (2017) „Dejstvo pretpostavke nevinosti kao elementa pravičnog krivičnog postupka“. U: „*Međunarodni naučni tematski skup Pravosuđe i mediji*“, Palić, 8-9. jun 2017. godine. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, 307-335.
- Vasiljević, T. (1981) *Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ*. Beograd: Savremena administracija.

- Vodinešić, V. (1980) O pravnoj prirodi presumpcije nevinosti, *Zbornik Pravnog fakulteta u Splitu*, 6, 129-146.
- Zindović, I. (2004) „Pretpostavka nevinosti u krivičnom procesnom zakonodavstvu Srbije i Crne Gore i Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda“. U: Bejatović, S. (ur.) *Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda i krivično zakonodavstvo Srbije i Crne Gore*. Zlatibor: Udruženje za kriminologiju i krivično pravo Srbije i Crne Gore.
- Zlatarić, B. (1968) Ljudska prava i jugoslovensko krivično pravo, *Arhiv za pravne i društvene nauke*, 4, 411.

THE PRESUMPTION OF INNOCENCE OF THE DEFENDANT AS AN
ELEMENT OF THE RIGHT TO A FAIR TRIALDrago Radulovic, Ph.D^a

Although the presumption of innocence has its roots in the rational criminal procedure of the ancient times, it should still be seen as a result of the modern criminal procedure system, i.e. the French bourgeois revolution and its first regulation in the 1789 Declaration of the Rights of Man and of the Citizen. It has always been the subject of interest of scientists and experts, and in recent years it has become one of the most popular topics on the legislative, theoretical and practical level. Due to its topicality, the presumption of innocence is the subject of this paper. In addition to the introductory notes, explaining the importance of this principle for the defendant, the paper also covers the definition of the presumption of innocence in international legal documents and national legislation, followed by different understandings about the legal nature and content of the presumption of innocence. Furthermore, the paper then analyses the presumption of innocence as an element of the right to a fair trial, which is based on three main pillars – that the defendant is treated without prejudice and bias, that the burden of proof is not on him, and that in case of doubt about the existence of the facts, the court always decides in favour of the defendant. Finally, the paper discusses respect of the presumption of innocence by extrajudicial entities, which is of particular importance for the mass media, where a journalist should morally condemn a criminal offense that exists based on a certain degree of suspicion, but not the person who has just been suspected or accused.

KEYWORDS: *presumption of innocence, defendant, principle of fairness, burden of proof*

© 2024 by authors

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International

^a Full Professor, University of Montenegro - Faculty of Law in Podgorica.